

ТАБЛЕТКА „ВРЕМЕУБЕЖИЩЕ“

ЗА ХОРАТА С ЧЕЗНЕЩА ПАМЕТ

РЕЦЕНЗИЯ¹

Стефани Ангелова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

*Много пъти си повтарях, че
единствената истинска загадка е времето
– тази безкрайна плетеница
от вчера, днес, утре, винаги и никога.*

„Пясъчната книга“, Хорхе Луис Борхес (Borges 2017: 56)

Човешкият мозък съдържа над 80 млрд. нервни клетки, които ни дават възможност да мислим и пазят нашите спомени. Всички тези рецептори и нервни окончания формират сложен лабиринт, по чиито пътеки ни повежда новият роман на Георги Господинов. Заглавието „Времеубежище“ ни подмамва да посегнем към него, създавайки усещане за сигурност и спокойствие. По модела на бомбоубежището, което би трябвало да ни приюти и спаси при въздушни нападения, така и времеубежището би следвало да ни приюти и(ли) спаси, когато времето се изплъзва от нас. Но ако бомбоубежището е сигурно, дали можем да кажем същото и за времеубежището?

Оказва се, че времето е относително понятие. Разколебането на сигурността започва още с първите страници на романа, които съобщават за „строга поверителност и в същото време придвижване напред“ (Gospodinov 2020: 16). Георги Господинов ни повежда към онова, което се е случило и към онова, което сме искали да ни се случи. Поставя въпроса за това кое помним и ни е белязало за цял живот: случилото се или онова, което не се е случило?

1 Господинов, Г. Времеубежище. Пловдив: Жанет 45, 2020.

Романът ни пренася в една клиника за минало, която дава възможност на хората да се върнат отново там, където са били най-щастливи. 60-те или 70-те години на миналия век оживяват зад стените на клиниката с всичките си особености. Това време е определено като защитено и сигурно, защото отваря прозорците към миналото и спомените и позволява на обитателите му да се върнат там, където са били сигурни и щастливи. Клиниката дава нужната таблетка „времеубежище“ на хората, чиято памет е започнала да чезне. Тя дава нужната утеха и на тези, които просто искат да се върнат някъде назад.

Идеята за клиника прераства в общоевропейски референдум, при който всяка една държава може сама да избере времето, в което иска да се върне. Швеция избира да се върне в 70-те години на миналия век с АББА и стола Поанг. Чехия се връща в 90-те с победата на Нежната революция. Испания се връща в 80-те с Алмодовар и Маласаня. По-особен е случаят с България, където двата силни опонента се оказват с почти равни резултати. От едната страна стои зрелият социализъм на 1960-те и 1970-те. Движението за социализъм ни хваща за ръка и ни повежда на манифестация, където Георги Димитров „оживява“ в мавзолея си. От другата страна стои Възраждането, чийто връх е Априлското въстание. Движението на Юнаците ни кара да облечем потурите и с геройски викове да превземем всичко, каквото има да се превзема. Миналото се превръща в търговия с червени карамфили и знамена. Тези две движения си стискат ръцете и героят се озовава в една България, която се люшка между Възраждането и зрелия социализъм.

Във времена на атентати, Брекзит и пандемии миналото се оказва по-сигурно от бъдещето. Референдумите обаче се оказват и сигнал за разпад. Единството и осъзнаването на индивида като част от една европейска общност са под заплаха и отделните държави започват да се самокапсулират. В България пък национализмът взема връх и антиутопията се превръща в реалност. Индивидът се оказва притиснат между отказаното бъдеще и диктатурата на миналото. От една страна, времето може да бъде убежище, от друга – кошмар. Крайният национализъм във всичките му форми и самокапсулирането се оказват най-краткият път към разпада. Когато паметта изчезва, миналото става убежище, но също така и бъдещето е поставено под въпрос. И няма значение дали става въпрос за паметта на Господин Н., който е забравил живота си, или за една нация, която е забравила какво е преживяла и какво не съвсем.

За разтегливостта и относителността на понятието време подсказват и други моменти в романа. Добре познатият ни Гаустин, който обича да скача от една история в

друга, заема централно място във „Времеубежище“. Той е основният идеолог и двигател на клиниката за минало. Тя е предназначена да ни дава убежище, но самият Гаустин обича да скача от една година в друга. Днес пуши цигари от 1960-те, а утре яде целувки и пасти в сладкарница от 1970-те. Гаустин прелита от едно време в друго толкова бързо, че ни кара да се замислим къде всъщност сме ние. В стила на Борхес, който не знае кой пише страниците, така и този роман се чуди кой е неговият автор. Дали е Гаустин или някой друг? Дали това съм аз или всички ние? Дали не го пишем всички заедно по формулата „аз сме“ с нашите случили се и неслучили се истории? „Времеубежище“ ни разколебава във всеки един момент.

Това, което като че ли остава непреходно, е разказването на истории, които са лек за всяка болка. Още преди 20 години, през 1999 г., един разведен мъж решава да напише „естествен роман“, за да излекува душата си. Във „Времеубежище“ този мъж все още си спомня за историите, мухите, котките и за своята Ема. Във „Физика на тъгата“ списъците и историите са опит да се събере разпиляното и да се излекува травмата от (не)случилата се 1968 година. Когато личните истории свършват, героят започва да си купува чужди такива и така се появяват лудата Жулиета и Маламко. Именно там се появява и идеята за времеубежището – тогава все още никой не беше измислил „противогаз и бомбоубежище срещу времето“ (Gospodinov 2011: 106).

Във „Времеубежище“ историите също са част от психологията на романа. Тук се появяват Хилде, която чака на „аеропланището“ и зъболекарят, който забравя имената и физиономиите на пациентите си. Историите споделят един и същ следобед, само дето времеубежището и идеята за жив музей на социализма от „Физика на тъгата“ са станали реалност. Мъжът, който е седнал да пише „естествен роман“, за да забрави, вече иска да си спомня. И все така нещо да лекува. Времеубежището вече е факт, но то се е обърнало срещу нас. То се е превърнало в „дискретното чудовище“ (Gospodinov 2020: корица), което вместо да ни спаси, застава срещу нас.

В края на романа – или по-правилно е да се каже на последните му страници – се случва връщането назад. Там четем, че „краят на един роман е като края на света, добре е да се отлага“ (Gospodinov 2020: 364). И в този роман Георги Господинов се отказва от Края с главно „К“ и от единствената Истина с главно „И“. Какво се е случило с клиниката? Или по-правилният въпрос е: имало ли е клиника изобщо? Времената се смесват – миналото започва да върви напред, а бъдещето се връща назад, за да се срещнат в нулевото време, където едновременно не се случва нищо, но и всичко се повтаря. „Времеубежище“ на Георги Господинов ни показва, че времето е загадка, то е

твърде относително понятие, за да ни бъде убежище. Клиниката за минало, или накратко времеубежището, е необходимата таблетка за хората с чезнеща памет и за тези, които не се чувстват добре в настоящето. Като всяко лекарство то има листовка, която може би не е лошо да прочетем, преди да го изпием. В духа на комерсиалното време и търговията с всичко можем да го кажем така: преди употреба прочетете листовката, злоупотребата води до нежелани ефекти.

Романът на Георги Господинов ни показва как една мечта може да се превърне в страшен кошмар, когато забравим къде да спрем. Съвременният човек постоянно бърза и заглавието „Времеубежище“ го примамва с обещание за подслон. Той обаче се оказва подложен на изпитание със самия себе си. Колкото и да бързаме, клишето казва, че не можем да се състезаваме с времето. То може да ни бъде приятел, но и враг. „Времеубежище“ на Георги Господинов е един възможен разказ за времето и неговата несигурност. Един възможен разказ за паметта, която помни случилото се и неслучилото се. Един възможен разказ за днес, което е едновременно вчера и утре.

Библиография

- Borges 2017*: Borges, J. L. Pyasachnata kniga. Prev. Svetla Hristova. Sofiya: Colibri, 2017 [Борхес 2017: Борхес, Х. Л. Пясъчната книга. Прев. Светла Христова. София: Колибри, 2017].
- Gospodinov 2011*: Gospodinov, G. Fizika na tagata. Plovdiv: Zhanet 45, 2011 [Господинов 2011: Господинов, Г. Физика на тъгата. Пловдив: Жанет 45, 2011].
- Gospodinov 2020*: Gospodinov, G. Vremeubezhishte. Plovdiv: Zhanet 45, 2020 [Господинов 2020: Господинов, Г. Времеубежище. Пловдив: Жанет 45, 2020].